

Víně posečené srávy

Ivanka Devátá

motto

Vůně posečené trávy

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.motto.cz
www.albatrosmedia.cz

motto

Ivanka Devátá
Vůně posečené trávy – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

IVANKA DEVÁTÁ

VŮNĚ POSEČENÉ
TRÁVY

Praha 2018

MILÝ ČTENÁŘI,

doufám, že mi nebudeš oponovat – taky by to nebylo nic platné, protože tě neslyším – když hned v předmluvě pronesu troufale svůj názor. Troufalost nespočívá ani tak v riskantnosti tohoto činu, neboť doby, kdy vyslovení vlastního názoru bylo měřítkem osobní statečnosti, jsou pryč, jako v důvěře, že s mým názorem budeš souhlasit. Poněvadž kdybys nesouhlasil, můžeš tuto knížku rovnou odložit.

Nuže tvrdím a jsem přesvědčena, že mám pravdu, byť to není pravda ohromující, která by tě zasáhla jako blesk, nýbrž pravda skromná, že totiž každý z nás v sobě hýčká vzpomínky na ta nejsladší kradená jablka a ještě sladší kradené polibky a že se na dně každého srdce třpytí zapomenutá slza prolitá kdysi dávno nad rozbitým dřevěným koníčkem či dopisem na rozloučenou. A že čím více jsme životem smýkáni, strkáni a vláčeni a čím úžeji se kolem nás stahuje kruh starostí, tím častěji se vracíme v myslí k oné bezstarostné době svého dětství a mládí, kdy každý déšť, každé zavlnění trávy a každá příští minuta slibovaly něco krásného. Proto s sebou ochotně vlečeme raneček s dávno doznělým smíchem, abychom v něm mohli nazdařbůh

zalovit ve chvílích malomyslnosti a přiložit vzpomínku jako hojivý balzám na právě utržený šrám.

I stalo se, že jsem do té míry zatoužila smýt prach ze své životní pouti v křišťálovém potůčku své mladosti, až vzal za své všechny stud a všechna skromnost a já své vzpomínky přioděla literárním hávem. Jednoduše stríženým, neuměle spíchnutým. Leč láskou zdobeným. Odvahu k tomuto činu mi dodala zejména naděje, že až ty, milý čtenáři, půjdeš zarostlou pěšinkou mého dětství v mých stopách, pocítíš náhle nutkání odbočit tam za ty šípkové keře, tam, co je ten březový hájek, kde rostly křemenáče jako dětská hlava, a projdeš se krajinou svého mládí, abys z ní vyšel s úsměvem a novou chutí poprat se s životem.

Já se peru. Teď například o tvou přízeň. Peru se s tvou nedůvěrou, s tvým nedostatkem času, s tvou únavou. Tak prosím tě, čti už, aby se vědělo, kdo vyhrál.

Ivanka Devátá

Ó KOLENO!

Významní lidé na dotaz, cože mělo největší vliv na jejich život, obvykle odpovídají, že to byl rodný kraj, který formoval jejich vnímání světa, nebo strýc Jeroným z matčiny strany, který se významně podílel na utváření jejich charakteru, případně některá jiná osobnost, která, jsouc už sama zformovaná, měla dost času formovat jiné.

Já mám k významnosti daleko a podle toho to vypadá. Na můj život mělo největší vliv koleno. No koleno, no! Co se tak divíte? Neviděli jste v životě koleno? Strýce Jeronýma jste taky neviděli a neděláte ts, ts! Říkám, že to bylo koleno, a to moje, a abych to ještě víc upřesnila, levé.

Začalo s tím brzy. Byla jsem ještě úplně malinká holčička, tak malinká, že tato vzpomínka je jednou z prvních, které se vynořují z mlhy minulosti. Maminka mě oblékla na procházku a sama se šla dostrojít do pokoje. Z dlouhé chvíle jsem si sedla na zem, pokrčila nohy a zkoumala bílé punčocháče. Tak krásně se na koleně napínaly a koleno bylo kulaťoučké, inu, jako jablíčko. Vypadalo, že by je nejvíc ze všeho potěšilo, kdyby se z punčocháčů mohlo vyklubat. Natáhla jsem nohu a hle! Koleno se propadlo do nicoty pod ošklivě pokrčenou tka-

ninou. Znovu jsem nohu ohnula – a bylo tu. Očka na punčoše napjatá k prasknutí houževnatě kolenu bránila ve volnosti. Jako naschvál leželo poblíž šití a nůžky. Co se asi stane, pomyslela jsem si, když udělám do punčoch díрку? I udělala jsem díрку, očka se poděšeně rozprchla a hladká kůže se jako puchýřek vyboulila ven. Potěšena výsledkem stříhala jsem dál, nikterak ledabyle, nýbrž promyšleně, a obstříhla koleno kolem dokola. V ruce mi zůstalo bílé kolečko, a zvláštní věc, díra byla mnohem větší než ono. S radostným zaujetím jsem zkoumala podivuhodný jev, když se maminka vrátila do kuchyně. Vykřikla jak Viktorka nad splavem a jala se řezat mladou badatelku hlava nehlava, hovoříc zvučným hlasem o svévolném ničení, cenách textilních výrobků, a když už byla tak v ráži, vyjevila mi i smutnou pravdu, že tatínek nekrade.

Z této příhody jsem učinila závěr, že pokusy se nemají konat nazdařbůh, nýbrž za určitým cílem a měly by mít charakter spíše konstruktivní než naopak. Vsadím se, že kdyby se obnažené koleno dalo použít jako lodní šroub, maminka by na ně hleděla shovívavěji.

Podruhé jsme se s kolenem vyznamenali na veřejnosti. Byla jsem na procházce s holčičkou svého věku a s příslušnými maminkami. Ty se rozšafně bavily o zavařování a my cupitaly způsobně před nimi. Ve mně najednou vzniklo nutkání zkusit, zda si dosáhnu kolenem na nos. Měla jsem za to, že je to náročný úkol, se kterým si jen tak neporadím.

Proto jsem hluboko zaklonila hlavu, poté se prudce sehnula a zároveň švihla nohou co nejvýš. V následující vteřině jsem měla pocit, že mě do nosu kopl kůň. Před očima se mi roztančily hvězdičky a cupitání přešlo do synkopického rytmu. Druhá holčička byla očividně na rozpacích, co si myslet o družce, která se uprostřed hovoru o panenkách kopne do nosu. Já se však styděla přiznat ke své pošetilosti, proto jsem se tvářila, že je to běžná věc, kterou naše rodina pro zdraví často dělává, a kráčela jsem s rudou bambulí dál, jako by se nechumelilo. Maminky byly u borůvek.

I viděla jsem, že ani konkrétní cíl není pojistkou proti fiasku, že je třeba jisté obezřetnosti a rozhodně prospěje věci, vezme-li se v úvahu pestrá paleta možností výsledku každého pokusu.

Koleno patrně z obou příhod vyvodilo také své závěry, protože při nejbližší příležitosti přizvalo ke spolupráci i pravé, aby tíha zodpovědnosti nezůstala jen na něm. Jela jsem s tatínkem, dejme tomu v úterý, tramvají. Když jsme spolu jeli v neděli, bylo mi pět let a nemusila jsem mít ještě lístek. Jenže v pondělí jsem měla šesté narozeniny, takže v úterý jsem už lístek mít musela. Tatínek byl sice povoláním dirigent, a nikoli podvodník, ale nějak se mu přičilo začít utrácet za úplně stejnou holčičku, která od neděle ani nevyrostla, ani neztloustla. Možná že i jemu maminka předhazovala, že nekrade, takže jí chtěl ukázat, že umí i jinší věci než hrát na housle, a tak koupil lístek jen pro sebe.

Poněvadž byl začátečník, pro jistotu mi pošeptal, abych se příkrčila. Zabrán do sebe komponoval v duchu asi nějaký kvartet, a když jsme měli vystupovat, vzal mě nepřítomně za ruku a kráčel přes půl tramvaje k východu.

Z myšlenek ho vytrhl smích pasažérů. Roztržité se ohlédl a uzřel dcerku, jak za ním jde o krok pozadu v podřepu. Ač byl tatínek štíhlý pán světlé pleti, v tu chvíli se velice podobal mrtvičnatému pánovi, který v parném odpoledni dohání vlak. Cestující řvali smíchy, neboť dobře pochopili smysl mého počínání, ale tatínek zůstal vážný a venku mi sdělil zuřivým hlasem, že se mnou už tramvaj nepojede, ani kdyby mu platili, což bylo vzhledem k právě projevené spořivosti velmi překvapivé.

Byla jsem zmatena. Konkrétní cíl – oblafnout průvodčího – tu byl, obezřetná jsem byla až až – a zase to špatně dopadlo. Nu, a tady jsme u toho. Nějak jsem si přestala věřit. Už vždycky, v celém životě, jsem zdlouhavě vážila všechna pro a proti, ochotna přiklánět se k víře v nejhorší alternativu. Ze strachu, že mi život opět uštedří nějakou tu ránu do nosu nebo se mi vysměje, jsem se často raději vyhnula situaci, která zdaleka nemusela dopadnout v můj neprospěch.

Ó koleno, koleno! Kam jsem to mohla dotáhnout, mít levou nohu dřevěnou!

SAMA PROTI MAFII

Převážnou část dětství a mládí jsem prožila v Brně. Bydleli jsme nejprve v hezkém činžovním domě, později ve vilce, na níž nebylo hezké jen to, že nebyla naše. Hezký činžák se díky válce stal kupodivu ještě hezčím, alespoň z mého hlediska. Zasklená výtahová šachta totiž vzala při bombardování za své a pro nedostatek obyčejného skla byla zasklena tabulemi červenými a oranžovými. Schodiště tudíž tonulo v rudozlatém šeru a nájemníci si mohli vybrat, zda si připadají jako věřící v kostele, nebo hříšníci v baru.

Náš byt byl v posledním, čtvrtém patře a sousedkou nám byla paní Nepožitková, jejíž jméno si můj posud neoblomený jazýček zkrátil na paní Pšitkovou. Když chtěli jít rodiče na koncert nebo do divadla, připadl paní Pšitkové nevděčný úkol mě pohlídat. Večer měl vždycky stejný průběh. Jen si maminka začala žehlit sváteční šaty, dala jsem se do řevu. Ačkoliv se nezdálo, že bych za normálních okolností na matce visela nějak chorobně, ve chvíli, kdy jsem se bez ní měla na tři hodiny obejít, jsem vyváděla jako odmrštěný milenec. Rodiče se proto uchýlili ke lsti. Maminka konala přípravy kradmo a potají, zatímco tatínek mě zabavoval.

Teprve když se maminka vyloupila z pokoje jak hrášek z lusku, stanula jsem tváří v tvář drsné skutečnosti. Proradná matka vypadala tak vábně a sličně a voněla tak sladce pudrem, že se dodnes divím, proč ji tatínek vláčel na koncert, místo aby se s ní na ty tři hodiny zamkl v ložnici. No, byla to jejich věc, koneckonců, jednou ten koncert určitě vynechali, jinak bych tu nebyla.

Když scházeli ze schodů, ječela jsem zplna hrdla a mrskala se zoufale v železném sevření paní Pšitkové. Umělec, který by hledal model pro obraz Kat a jeho oběť, spatřiv nás, byl by u cíle. Maminka na odpočívadle každého patra prohlašovala, že raději nikam nepůjde, a tatínek ji rval ze schodů, až sváteční roucho praskalo ve švech. Myslím, že v takových chvílích litoval, že je ženat a jako takový obdařen uřvaným dítkem a pošetilou ženou na nesnesitelném zmetkovi nerozumně lpící. Jakmile za rodiči s konečnou platností zapadly domovní dveře, přestala jsem kvílet a obrátila mysl od duševního utrpení k hmotnému prospěchu. Ještě mi slzy na řasách neoschly a už jsem podnikavě nabízela paní Pšitkové, že jí za korunu umyju podlahu, takže v ochotné sousedce mohlo snadno vzkličít podezření, že stav její domácnosti bývá v naší rodině podroben nepříznivé kritice. Byla to však laskavá paní, jelikož nepopřála sluchu ďábelským hlasům v nitru a nabízela mi korunu za to, když omezím svou pracovitost na oblékání panenek. Časem ovšem rodičům zřejmě o mých záchvatech čino-

rodoti pověděla, protože mi bylo přísně zakázáno vnucovat své služby za finanční odměnu, čímž ztratily večery u paní Pšitkové poslední zbytky přitažlivosti.

Jakkoliv jsem měla pocit, že matčina občasná nepřítomnost mě vystavuje nebezpečí strašných životních zážitků, ukázalo se, že ani její bdělá péče mě od smutných zkušeností neuchrání. Když jsem jednou tuze překážela při vaření, poslala mě maminka k paní Pšitkové s talířkem koláčků. Že jako ctí a darem, na ochutnání. To víte, asi s ní zase šilo pomyšlení na nějaké to Rekviem. Zazvonila jsem, a jak jsem tak čekala na otevření, promnula jsem si oko a olízla prsty od sladkých drobečků. Vzápětí se paní Pšitkové naskytl nevídaný pohled. Žabka přede dveřmi vyskočila bez odrazu půl metru vysoko, vrazila jí talíř do žaludku a s hrůznými skřeky upalovala domů.

Maminka vyběhla z kuchyně s nožem v ruce, jako bych byla poraněná kuře, které se chystá zaříznout, a spolu se sousedkou bez dechu sledovaly, jak se válím po zemi, pištím a myju podlahu slzami. Hlavou jim křížovaly myšlenky na tanec sv. Víta, padoucníci a tropické šílenství, až se skrze mé vzlyky propátraly k pravdě. Maminka krájela papriku, já ji brala do ruky a paprika byla, potvora, pálivá. Jaký div, že promnuté oko a jazyk štípaly jako čert.

Samosebou, maminka z toho vyvodila mraoučnou závěr, že mě pánbíček potrestal, protože

jsem jí překážela v práci, a já si, hledíc kose krhavým okem, myslela, že maminka a pánbíček mají zálibu v holčičkách, které jen sedí jako pecky a čekají, až se z nich stanou energické maminky.

Vůbec jsem brzy přišla na to, že dospělí jsou prohnání až běda. Děti chtějí mít pravdomluvné a průzračné jak sklenku vody, ale svoji vodu kalí, jak se dá. Tak třeba s tím holičem. Dávali mě stříhat v holičství ve vedlejší domě. Moc práce se mnou nebylo. Vlasy jsem nosila zastřížené rovně ve výši náušniček, nahoře kohoutka. Kohoutek se vytvořil z pramene delších vlasů, který se na temeni stočil jako kus ždímaného prádla a pak postrčil kupředu, takže nad čelem vznikla jakási vlasová bublina. Pramen se vzadu upevnil sponkou s háčkem a do stejného místa vetknutá mašle hlásala, že matka o dítě dbá. Ale zpět k lazebníkovi. Vůbec se mi nelíbil. Jednak byl plešatý a tvářil se, že hlava jako koleno (vidíte, zase koleno!) je smyslem a cílem holičského umění, a pak nosil bílý plášť jako pan doktor, s nímž mělo stvoření mého věku ty nejhorší zkušenosti. Podobnost s lékařem podtrhoval ještě stroječek, kterým mi v závěru chtěl holit krček. Snad jsem se bála, že mi chce vyoperovat brzlík nebo co, jisté je, že jsem na sebe nedala ani sáhnout. To zlatovlasá slečna z dámského oddělení se u mne těšila větší přízni. Tak na mne ušili boudu. Posadili mě na židličku, slečna kolem mne tajtrlíkovala, cvakala nůžkami a zezadu mě stříhal plešatý démon. Párkrát se to povedlo. Ale jednoho

krásného slunečného dne, jak jsem tak seděla zády k proskleným dveřím, jsem spatřila na zemi nestvůrně dlouhý stín zakončený holou lebkou. Sje-la jsem z židličky jako blesk a uprchla z oficíny i s rouškou kolem krku. Dohnali mě až na rohu, když jsem zakopla. Ale že měli, panečku, špatné svědomí! Ti se kolem mne vrtěli! Marně. Dostříhat mě musela slečna, ačkoliv i ona upadla v nemilost pro účast na spiknutí, a víckrát mě nedoběhli.

S jalovým pláčem byl konec. Životní zkušenosti mě zocelily a stala jsem se bdělou a ostražitou. Sedala jsem jen zády ke zdi a při prvním podezřelém pohybu střílela od boku. Nic jiného si nezasloužili. Mafiáni.

PAPÍROVÁ KURTIZÁNA

Kolenaté příhody ze začátku tohoto vyprávění mohly v čtenáři vzbudit dojem, že jsem byla pitomé dítě. Nebudu se s ním přít. Můj čtenář, můj pán. Ale v zájmu spravedlnosti a hlavně svém vlastním dovoluji si podotknout, že jsem se v leckterém ohledu jevila i jako čiperná holčička, neboť o mou duši se pralo hned několik Múz najednou.

Nejdřív ze všeho jsem začala skládat básně. Záměrně používám slova skládat, a nikoliv psát, protože básnit jsem začala dávno předtím, než jsem zvládla první tahy jakéhokoliv písma. Zejména večer před usnutím jsem k sobě řadila slova a rýmy jako vojáky na přehlídce tak dlouho, až jsem byla s útvarem spokojená. Bohužel takto vzniklým básním jsem nebyla s to zaručit delší životnost než půl hodiny. Pětiletá autorka v osamělé ložnici může těžko spoléhat na to, že se její raná tvorba dochová ústním podáním. Proto jsem po završení tvůrčího procesu přivolávala maminku zoufalým voláním, které bylo zprvu pokládáno za začátek horečnatého onemocnění. Teprve později se maminka vypracovala na profesionálně zdatnou sekretářku, takže za poklusu z kuchyně do ložnice hbitě otevřela dveře na WC, obratně vytáhla list toaletního

papíru, vylovila z kapsy tužku a na nočním stolku zaznamenala další příspěvek do básnické sbírky Ivanky Deváté.

Jelikož jsem psala básně převážně truchlivé a tklivé, v nichž štkaly na hřbitově celé pluky sirotků, rodiče se znepokojili. Zvláště bezútešný epos o poutníkovi, který... šel, šel, až přišel k moři, do bahna se mu nohy boří..., je přiměl k úzkostným otázkám, zda mě nebolí hlavička nebo aspoň nohy. Okukovali mě ze všech stran a ještě častěji říkali, že jsem jejich zlatá holčička, protože se báli, abych se nevydala k moři, nebo dokonce někam, odkud není návratu. Byla jest v našem rodě neblahá zkušenost s nějakou velmi vzdálenou příbuznou, která v rozpuku mládí zčistajasna napsala smutnou báseň, načež pokojně zemřela. Rodiče tudíž po každém mém uměleckém vzmachu nepočítali, kolik jim v budoucnu vynesou dceřiny sebrané spisy, nýbrž počítali, kolik bude stát pohřeb s bílou rakví. Patrně byl nad jejich finanční možnosti, protože jsem byla stále důrazněji nabádána, abych raději spala a nemyslela na blbinky. Chodili mě kontrolovat, jestli už spím, a když jsem byla počtvrté přistižena bdící, mamí mě zmydlila polštářem, nedbajíc, že tak může nerozvážně mou cestu k moři uspíšit.

Toužila jsem se proto vymanit z moci tyranské sekretářky a neúnavně se dožadovala vysvětlení, jak se čte to písmeno, co vypadá jak obrácená hůl, a co znamenají ty čtyři čárky podobné hřebenu

a cože je to dohromady. Poněvadž toto sebevzdělávání probíhalo většinou během pochůzek za nákupy, není divu, že můj slabikář nezačínal slovy máma a táta, nýbrž Brouk a Babka.

Jen jsem zvládla křivolaké tahy hůlkového písma, pustila jsem se do románu HODNÁ CERA MLINÁŘOVA. Žel, zůstalo u první kapitoly, neboť jsem záhy zjistila, že hodná cera neskýtá žádný materiál pro dramatický konflikt, vývoj postavy a posléze závěrečnou katarzi. Hodná cera je literárně bezcenná. Jelikož jsem neměla ani ponětí o svůdnících, kteří by mi pomohli udělat z mlinářovy hodné cery v několika řádcích couru, zavřela jsem ji znechuceně do šuplíku a vrátila se na hřbitov. Nejspíš se, děvečka moje naducaná, provdala za stárka, zdědila mlejn a za války šmelila s moukou.

Časem jsem zvládla i písmo tiskací a zvědavosti se otevřelo nové pole působnosti. Kolena byla zapomenuta jak zastaralé výrobní prostředky a konjunkturu prožívala hlava. Četla jsem, co mi pod ruku přišlo, zejména *Hvězdu*, list paní dívek, pokud přede mnou maminka časopis neschovala, protože v něm našla něco „závadného“. Vida ji, maminku, sama si závadné věci četla! A ji pánbíček pálivou paprikou nepotrestal.

Aby udrželi můj hlad po vědění na uzdě, kupovali mi rodiče spoustu knížek při každé příležitosti, a to nejen v této předškolní době, ale i později. Zvláště Vánoce jsou v mých vzpomínkách spjaty

s vůní papíru a tiskařské černi právě tak neodmyslitelně jako s vůní jehličí a smaženého kapra. Zatímco se rodiče s prarodiči veselili u válečné, podomácku vyráběné kmínky, hltala jsem stránku za stránkou, a když si děda, tatka a strejda počítali drobné z mariáše, s povzdechem jsem zavírala přečtenou knížku. Dospěli se zlobili, že určitě přeskakuju, a zkoušeli mě z obsahu. A když jsem se ctí obstála, dívali se po sobě takovým zvláštním pohledem, jako by jeden druhému říkal: „No, na mě nekoukej, po mně to nemá.“

Jejich snaha udržet mě u Karkulek a polednic vyšla naprázdno. Nepodařilo se jim zabránit, abych do desíti let nepřečetla celého Jiráska, *Mistra Kampána* a *Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze*. Přiznávám, že kat mi dal zabrat. Nad kapitolou o mlynářově travičce jsem se něco nahloubala, proč tu ubohou ženu chtějí zaživa zahrabat do země. Neobeznámena s tragédiemi života, chápala jsem travičku jako synonymum lučního porostu a domnívala se, že řeč je o travičce proto, že jí mlynář říkával: „Ty moje travičko zlatá“. Nejspíš jsem myslela, že mi Svátek vyfoukl námět na Hodnou ceru mlinářovu.

Tak jsem střídavě četla a psala a psala a četla a moje dětství bylo poseto popsányými stránkami jak jarní louka pampeliškami. A protože čím hrneček navře, tím páchne, dnes je to stejné. Život bez knih si vůbec neumím představit. V krajní nouzi jsem ochotna číst kolem dokola i katalog letniček.

Kniha je můj přítel nejméně a vírou v její věrnost neotřese ani to, že se, poběhlice, vydá zrakům každého, kdo si ji zaplatí. Sladká, milovaná, papírová kurtizána.

ZAVLEČENÁ

Když už si naši nevěděli s knihomolem rady, navlékli ho do organdy šatiček a odvedli do školy, pečlivě tajíce, že píše básně a čte noviny. Narozená v listopadu, začala jsem svůj první školní rok 1942/1943 téměř sedmiletá. Byla válka, ale mého dětství se doposud nedotkla, protože jsem věřila tvrzení, že mě škola naučí všechno, co budu potřebovat pro život, aniž bych sdílela obavy rodičů, zda mě vůbec nějaký život čeká.

Ve škole mě zaujala černá tabulka s houbičkou a Fanda Ragasů. Na tabulce s houbičkou byla senzační právě houbička, pod jejímiž vlhkými doteky mizely jako kouzlem nevydařené pokusy, nemluvě o dalších možnostech jejího využití při mytí ulepených prstů a třídních bitkách.

S učením jsem vzhledem k předstihu žádné problémy neměla, pokud jsme nezačali psát písmeno m. Ať jsem vyplazovala jazyk sebevíc, první nožička byla vždycky hromotluk, druhá tak akorát a třetí jako blecha. Písmeno se tak podobalo pijícímu velbloudovi. Mami šílela. Sama měla obchodní školu a psala tak úžasně krasopisně, že se to vymykalo lidským možnostem. Pohled na dcerku, která zabydluje písanku stádem žíznivých vel-

bloudů, obracel její mateřské city naruby. Občas upírala na stuhu v mých vlasech pohled tak nevyzpytatelný, že jen dětská nevinnost mě uchránila od podezření, že o ní uvažuje jako o vhodném škrtidle. Jak se tak vší mocí bránila pokušení ji pro tento účel použít, cenila v bezmocném vzteku zuby jak rozzuřená šelma. Nikdy jsem sice neslyšela o tak kuriózní pedagogické pomůcce, jako jsou řezáky a špičáky, ale zřejmě byla zvolena správně, neboť velbloudi jednoho dne zmizeli jak fata morgána a písmeno m se dožilo rehabilitace. Maminka pak byla krásným příkladem pro pravdivost přísloví „Co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš“, protože při psaní úkolů se čtyřmi vnučaty jí cenění zubů přišlo ještě mnohokrát vhod.

Ještě lepší než houbička byl Fanda Ragasů. Fanda byl kluk z vedlejšího domu, o rok dva starší, a maminka ho požádala, aby mě vodil do školy a zpět, jelikož tak ušetřila spoustu času. Fanda nebyl kupodivu svěřeným úkolem znechucen a doprovázel mě jako pravý kavalír. Dokonce mi galantně nosil aktovku, ač o tuto službu požádán nebyl. Rozvážně kráčel vedle mne, přezíral rozjívěné vrstevníky řvoucí: „Žéénich, žéénich“ a rozechvělým hlasem vyzvídal, zda přijdu odpoledne na dvůr, jelikož by mi rád předvedl „na klepaču nové kotrmelec“. V těchto chvílích se ve mně poprvé hlásila ke slovu žena. Vzpomínám si živě, jak jsem si uvědomovala své výjimečné postavení, zčásti zahabující, zčásti povznášející, protože, málo plat-

né, třeba měly některé holky bohatšího tatínka, Fandu jsem měla jenom já. Společně jsme čelili závistivému posměchu, který nás stavěl vysoko nad průměr: Karenina a Vronský na plesu.

Samotné vyučování by bývalo bylo celkem fád- ní, kdyby nebylo zpestřováno tresty. Někdy se mi zdálo, že je třída vybavena nadpočetným množ- stvím lavic, neboť třetina žáků klečela na stupín- ku. Myslím, že jsem občas klečela i já, a moc bych se divila, kdyby to nebylo za mluvení při vyučo- vání. Neutuchající nutkání mluvit mě přivedlo bě- hem let k metodě, s jejíž pomocí dokážu plynule a srozumitelně vyprávět, aniž bych pohnula rty. Ty jsou jen mírně pootevřené a spolu s očima upřenýma na vyučujícího propůjčují mi výraz žáka, který v němém obdivu zírání na svého guru, což mno- hému pedagogovi lahodí. Později se mi to hodilo na schůzích. Funkcionářům to lahodilo též.

V první třídě však měla metoda ještě své slabi- ny, takže mě klečení a švihání na dlaně pravítkem neminulo. Nejstrašnějším trestem byl potupný vý- prask „na holou“. Dodnes si pamatuji každou po- drobnost z jedné takové exekuce. Paní učitelka pozvala provinilého žáčka na stupínek, přehnula ho přes koleno a poručila mu, aby si před zraky třídy sám rozepnul knoflíčky na spodním triku, kte- ré se tenkrát nosilo vcelku i s nohavicemi a zapína- lo vzadu. Třída mlčky sledovala, jak ubohý nešťastník s hlavou u země neobratně tápe po knoflíčcích na zadniče, jak nešikovně je třesoucími prsty rozepí-

ná a obnažuje hanbatou část těla nejen před kamarády, ale, ta hrůza, i před holčičkami. Paní učitelka mu s chutí napráskala a pak se, celá uzardělá radostí nad svými pedagogickými schopnostmi, uvolnila strhnout roušku tajemství z písmene ypsilon.

Tenkrát se tomu chlapci nikdo nesmál. Byly jsme velmi malé děti, ale podvědomě jsme cítily, že po důstojnosti člověka – a třeba jen človíčka – se šlapat nemá. Styděly jsme se. Za paní učitelku. A myslím, že ani ten nejposlušnější žáček se neubráníl vábné představě, jaká by to byla nádhera nařezat paní učitelce na holou na náměstí.

Válka zatím pokračovala. Potravin bylo stále méně. Tatínkovi hrozilo totální nasazení. Byl povolán před komisi, ale podařilo se mu tvářit tak slabomyslně a na všechny otázky odpovídat, že umí jen dirigovat, že byl shledán pro službu Říši nepoužitelným. Mluvil ostatně pravdu. V praktickém životě byl neupotřebitelný, a kdyby ho tenkrát Němci zaměstnali například ve zbrojním průmyslu, mohla se Velkoněmecká říše zhroutit daleko dřív. Maminka musela plést do úmoru ohavné růžovohnědé dětské šatičky, které chodila odevzdávat, a moc plakala, když do parku přestala chodit jistá tmavooká holčička s babičkou. Vůbec se nějak víc plakalo.

Když maminka spálila na uhel kousek masa velký jako panenské jablíčko, prosila v slzách tatínka, aby ji aspoň zbičoval, když už ji nechce rovnou zabít, jak by zasloužila. Tatínek se k tomu neměl

a říkal: „Ale, Blaženko, vždyť je to jen kousek masa,“ a maminka na to: „No jo, pro tebe je to kousek masa, ale kde ho vzít a nekrást, ty si klinkáš na piano a Blážo, starej se. A podívej, jak ta holka vůbec neroste,“ dodala nelogicky a sedla si na truhlík s uhlím, což byl u ní největší projev zoufalství. Tátinek se na mne podíval, já zrovna vůbec nerostla, tak se zbičoval sám, a maminka mu odpustila.

Pak si dlouho povídali šeptem a nakonec mi poručili, abych se těšila, že pojedu k babičce do Chrudimě a budu tam chodit do školy. Babi s dědou měli u domu na zahrádce broskve, hrušky a rybíz a na dvorku králíky a slepice, v důsledku čehož rodiče doufali, že tam víc porostu.

Tak jsem byla za války zavlčena do Chrudimě.

MEZEK PO PŘESLICI

Ačkoliv se moji dočasní pěstouni chystali vrátit mě jako horký brambor, jen co ten s knírkem dostane na frak, měla jsem se u nich báječně. A jelikož to nebylo jen zásluhou slepic a králíků, je, myslím, namístě vykreslit zde, byť rukou neumělou, babiččin a dědečkův portrét.

Nuže, babička. Babička byla podivuhodná žena pevných zásad. Ano, tak by se to dalo říci, kdyby byl babičku formoval nějaký ten strýc Jeroným a kdyby byla osobností natolik významnou, že by se slušelo vytvořit pomocí retuše podobiznu tak lichotivou, že by v čítankách obstála důstojně vedle Boženy Němcové.

Poněvadž však dědeček na čítanku ani nepomyslel, říkával o babičce bez retuše: „Matka je zlatá ženská, ale neposlušná.“ Neposlušnost babičky tkvěla pak právě v těch pevných zásadách a podivuhodnost v jejich výběru. Vyplouvaly totiž na povrch v otázkách daleko bizarnějších, než je banální mravní kodex. Jednou takovou její zásadou bylo, že mimo svou domácnost nepozře ani sousto. To se jí celkem dobře dařilo, protože nebyla žádný světoběžník a sousedská pozvání na večeri za války právě nepršela. Tragédie byla, když umřel někdo z příz-

ně. Pro nejbližší pozůstalé bylo samozřejmě tragédií samo úmrtí, pro naši rodinu byl tragédií kar neboli pohřební hostina. Neboť babička při ní seděla sošně vzpřímená a hladová a radši by se dala živit nitrožilně, než by vložila do úst nějaký koláček.

Dalším rysem její povahy byla neochota k diskusím, pokud tématem těchto diskusí byly její pevné zásady. Jakmile taková situace nastala, semkla rty a k tomu, co si myslí, byste se dostali leda sbíječkou. Mne například velmi zajímalo, že nikdy, co živa byla, nevezala do úst sousto ryby: „A babi, proč rybu nejíš, když vůbec nevíš, jak chutná?“

„Nejím,“ řekla krátce babička, a poněvadž jsem neměla sbíječku, tím to skončilo.

Ale Pánbůh peče oplátky, jak se říká. Když babička opovrhla jeho rybami, nedopřál jí angíny. Nikdy v životě ji nebolelo v krku. Často zvěděla, kde to vlastně bolí, jak asi silně, je-li bolest tupá či ostrá, a její závistivý pohled napovídal, že se cítí v životě o mnoho ošizena. Aby si to vynahradila, pěstovala si spoustu nemocí, pomocí nichž se dožila pěkného věku čtyřiaosmdesáti let. Lékaře hodnotila z hlediska množství předepsaných léků. Pokud jí při návratu od doktora chřestila v kabelce desítka lahviček, tub a ampulí, pěla na dotyčného chválu. Běda tomu, který ji ujistil, že je vlastně zdravá. Tehdy přišla domů se sevřenými rty, přes něž přecedila jediné slovo: „Šarlatán.“

V době, kdy jsem přibyla do Chrudimě, nebyla babi žádná stařenka, nýbrž žena v nejlepších le-

tech. Měla záviděníhodné zdravé husté vlasy, kterým však nedopřála marnivého vlnění, jak činím v jejích letech já, ale stáčela je v týle do úpravné ruličky. Neboť – další zásada – babi mínila, že člověk má hospodařit s tím, co mu příroda nadělí. Proto hospodařila se svými ňadry bez podprsenky. Jejím největším kosmetickým výstřelkem bylo práškové mýdlo Myjava, na jehož obalu se skvěla lepá děva v kroji. Babi, umytá Myjavou, se cítila dosti lepou i bez kroje a podprsenky.

Stávalo se ovšem, že teorie se rozcházela s praxí. Říkávala mi například: „Pamatuj si, že vlasy a zuby jsou největší ozdobou ženy.“ Inu, já si to pamatovala. Ale babička, když později o zuby přišla, nosila po zbytek života umělý chrup v kapse u zástěry. Mínila jsem, že by své krédo lépe podpořila, kdyby je nosila aspoň jako brož pod krkem. Zřejmě uznávala jen pravé šperky.

Z dobrých vlastností musím vyzdvihnout především pracovitost a naprostou oddanost dědečkovi a rodině. Vůbec si nevzpomínám, že bych ji někdy viděla nečinně sedět, a hřích jí byl neznámou pevninou, ke které nikdy nedoplula. Fakt, že pradědeček byl třikrát ženat a zeťova matka třikrát vdaná (v obojím případě pro opakované ovdovění), ji uváděl do hrůzyplného vytržení. „Tři můůůži,“ protahovala užasle, „tři můůůži! Sodoma a Gomora!“ Sama by neobnažila koleno před kominíkem, ani kdyby ji mučili. Muž byl pro ni svrchovaným pánem, dostával nejlepší kousky masa a náleželo

mu právo výběru. Tajuplným hlasem mi svěřovala děsivou domněnku, že jedna z pradědových žen chodila tajně jíst do sklepa řízky. Rozhlížela se přitom těkavě kolem sebe, jako by už hledala prostředky, pomocí nichž mě bude po tomto odhalení křísit ze mdlob.

Kromě dobrých vlastností a pevných zásad měla babi jeden charakterový kaz. V občanském průkazu měla napsáno, že je rozená Sochová, ale byla rozená ponoukalka. Když se jí něco nelíbilo, pošťovala případné spojence tak dlouho, až vypukl malér. Nato se ihned ujala role pacifistky a dramaticky vyzývala zúčastněné strany ke smíru a vzájemnému pochopení. Možná to dělala jen proto, aby vnesla do jednotvárného života trochu vzruchu. Kdyby si občas pošpásovala s kominíkem a dědeček jí jednu trhnul, nemusela pracně inscenovat dramata. Její manželství však bylo harmonické a děda se k surovostem neměl. Jen jedinkrát, jak mi vyprávěla maminka, se kvůli něčemu – nejspíš kvůli nějaké pevné zásadě – rozzlobil tak, že zvedl truhlík s uhlím a práskl jím o zem. Uhlí lítalo po světnici, babi ani muk, zametla a šla po svém. Jak jsem ji poznala, byla s výsledkem konfliktu vrcholně spokojena. Možná jí bylo trochu líto, že nemůže dědečka vzít za ruku a jít se děkovat před oponu. Chrudimská lady Macbeth.

Přestože mne nikdy nezapletla do jemného přediva svých intrik, ba naopak, hýčkala mě, omlouvala a rozmazlovala, vzbudila občas mou nelibost.

Ta byla přímo úměrná stesku po mamince, jenž někdy potlačil zaujetí novým prostředím. Tehdy jsem měla babičce za zlé jak přemíru péče, tak roztržitý nezáměr o mé veledůležité potřeby. Dokonce jsem si pořídila sešit, kam jsem zapisovala babiččiny prohrašky. „Bylo horko jako v peci a já musela mít košilkou a ještě tryčko,“ zněl první bod obžaloby. Pak následoval seznam protizákonných činů, sestávající z různých variant omezování osobní svobody a vrcholící záznamem: „Řekla jsem jí, že mám málo sladký kafe, a ona řekla jenom hmm.“ Babiččin trestní rejstřík měl být předložen rodičům a já se těšila na safisfakci.

Rodiče bíděně zklamali. Smáli se k neutíšení, a potěžkávající mě jako husu před posvícením, projevovali babičce více přízně, než mi bylo milo. Přes tato drobná nedorozumění jsem měla babičku upřímně ráda a ze srdce souhlasím s dědečkem. Byla to zlatá ženská, i když druhou půlku jeho hodnocení, tu o té neposlušnosti, pokládám za shovívavý soud. Popravdě byla babička tvrdohlavá jako mezek. Ale o tom bych právě já neměla mluvit. Protože tvrdohlavost se u nás dědila po přeslici.

UKRUTNÝ DRAGOUN

Jestliže byla babička zlatá, děda se platinově blyštěl do všech světových stran. A pokud ho na východě zdobila pracovitost, na západě humor a na jihu ctnost, sever hovořil o fešákovci. I když jsem v sedmi letech nehodnotila muže z hlediska přitažlivosti, uchváceně jsem obdivovala jeho portrét v dragounské uniformě a s výbojným knírkem. Knír se časem smršknul na krotký kartáček pod nosem a bujná kštice na prošedivělý věneček kolem hlavy, ale dědeček se mi líbil i tak. Myslím, že se líbil i babičce, a to nejvíc ve chvílích, kdy se projevovala jeho veselá letora a kdy babi, naoko se durdíc říkala: „Otče, ty nemáš rozum.“

Vzali se, když se děda vrátil z vojny. Vojenské historky asi nebyly pro moje uši, takže toto období jeho života mi zůstalo utajeno. Jen jednou jsem při večerních táčkách se sousedy vyslechla vyprávění, jak se jeho švadrona hnala cestou necestou přes pole a úvozy a na jednom políčku se jí postavila babka, rozpraženými rukama bránící skromnou úrodu. Marně. Dragouni se přes ni převalili jak obrovská vlna. Dědeček na to nevzpomínal rád, byť právě jeho kůň o babku ani nezavadil, ale přece z něho v tu chvíli vanulo něco jako hrdost na

časy, které z něj udělaly muže, na časy, které jsou ryze chlapskou záležitostí, a pokud se do nich ve-
tře ženská, třeba na bramborovém poli, doplatí na
to. Sousedky říkaly: „Mankote, to je hrůza!“ a děda
krčil rameny: „Inu, rozkaz je rozkaz a vojna je voj-
na.“ Poodhrnuv takto roušku ze své tajuplné vojen-
ské minulosti, zjevil se dobrácký souseď znenadání
v jiném světle, takže neochotně se zvedající ná-
vštěvnice pokukovaly závistivě po babičce, která
půjde do kanafasu s ukrutným dragounem.

Na návrat z vojny měl vzpomínku veselejší. Blí-
žil se pěšky k domovu a všecek utrmácený a hla-
dový se stavil u kteréśi tetky. Ta ho srdečně uvítala,
natrásla duchny v přístěnku a nabídla vejce na sla-
nině. Děda, pamětliv dobrého vychování, napo-
prvé odmítl a již se chystal napodruhé pohoštění
přijmout, když tetka rozšafně pravila: „Když ne-
chceš, tak nechceš. Já se najím.“ A nasázevši na
omamně vonící špek vajíčka, přikusovala k lahod-
né krmí synovcovo vyprávění o vojně, přerývané
častým polykáním slin hladového vypravěče. Ří-
kal děda, že mu v noci kručelo v bříše tak, že psi
do rána štěkotem ochraptěli.

Dědečkův smysl pro humor mi ozařoval teplý-
mi paprsky protektorátní dětství i odloučení od
rodičů. Hrával mi loutkové divadlo s pomocí bro-
žovaných sešitků a schválně četl i režijní poznám-
ky. Když skřehotal nepřirozeným hlasem: „Rytíř
přijde zleva a svalí se,“ mohla jsem se umlátit. V zá-
jmu legrace byl schopen všeho. Jednou mi nastá-

voval krajíc chleba mazaný husím sádlem a já se snažila do chleba plácnout. A najednou nechal ruku s chlebem na místě a já plácla dlaní rovnou do řídkého sádla. Tenkrát se smál on a já šla se štítivě odtaženou rukou žalovat babičce.

Nejostřeji vidím dědečka při práci. Měl zvláštní řemeslo. Byl kartáčník. Joj, oč je lepší mít dědečka kartáčníkem než univerzitním profesorem! Lidičky, to byl koncert, když pracoval! V létě na dvoře, v zimě v kuchyni u dlouhé zjizvené fošny připevněné na zdi, s velkým železným hřebenem na pročešávání žíní. V levé ruce držel prkýnko s otvory a pravou vytvářel pravidelné smyčky z drátu, které zasouval do otvorů. Pak vzal štipec žíní, vždycky stejně silný, jako by měl žíně spočítané, provlékl jej přesně v polovině očkem drátu a zespodu utáhl. Ale ten fofr! Vypadalo to, že jen potahuje za drát a žíně skáčou do smyček samy. Vydržela jsem se dívat celé hodiny. Jen byl ponk volný, zkoušela jsem to sama. Panečku, vůbec to nebylo lehké. Ne a ne mít očka stejně velká, žíně se rozsypávaly a buď jich bylo tak málo, že se provlékly dírkou na druhou stranu, nebo tak moc, že se do otvoru nevešly. A když už se to jakžtakž podařilo, byly na jedné straně dlouhé a na druhé se krčila milimetrová štětička. Právě tehdy, při těch neúspěšných pokusech, se zrodila má úcta k lidem, kteří jsou mistry svého řemesla, ať je jakékoliv.

Jak zručně si vedl děda při práci, jejímž cílem bylo zajištění živobytí, tak obratně si vedl při čin-

nosti, která může vést k pravému opaku – neživobytí. Totiž při balení cigaret. Za válečných poměrů se kouřilo všelijaké seno. I měl dědeček plechovou krabičku s drtí původu temnějšího než levoboček, papírky a kovové udělátko. Když skončil s kartáči, dal se do výroby cigaret. A zase bylo na co obdivně koukat. Časem vyschl i pramen, který plnil pikslu, byť tenkými pramínky, a děda se jal pěstovat tabák. V rohu zahrádky se tyčilo pár stonků se slibnými listy, které rodinní kuřáci mlsně obcházeli, střežíce je žárlivěji než kmet mladou žínku. Když nadešel čas, listy se usušily, nadrobno rozkrájely a posléze s labužnický přivřenýma očima vyčudily do vzduchu. Myslím, že firmy Chesterfield a Marlboro nervózně uvažovaly o fúzi, aby se za dědovy konkurence udržely nad vodou.

Válka naučila dědečka housti i na nástrojích, na které by v míru ani nesáhl. Zvládl tak výrobu ohnivě vody, kmínky, kterážto se těšila přízni slavnostních rodinných shromáždění, dodávajíc jim zdání přepychu. Složení omamného liguére velebený děd lakotně tajil. Ač by se podle mého nynějšího názoru dal vyjádřit jednoduše větou *Kmínka est omnis divisa in partes tres: líh, voda a kmín*.

Kromě exkluzivních výrobků, cigaret a alkoholu, uměl dědeček vyčarovat i věci k životu nezbytné jako mýdlo a pokojíček pro panenky. Mýdlo vařil v obrovském hrnci ze silně podezřelých surovin a stejně podezřelý byl i konečný výrobek. Odporná hmota se lila do pekáčů a po ztuhnutí krájela

na kostky odporivého vzhledu a mazlavé konzistence. Ale – mydlilo to.

Zato pokojíček... Pokojíček byl nádherný. Bleděmodře nalakované skříně se daly otvírat, zásuvky stolku se zasouvaly, křesílka byla opravdicky čalouněná, toaletka měla opravdické zrcadlo a eště... Jóóó, to věřím, že byste chtěli takového dědečka! Tůdle. Je můj, můj, heč! A nepučím.

ZÁHROBNÍ HRUŠKY

Ač můj zdárný tělesný vývoj velkou měrou závisel na husách a králících, nechovali mě prarodiče ani v posadě, ani v králíkárně, nýbrž ve vlastním domě, solidním jednopatrovém stavení. Za bytelnými dvoukřídlými dveřmi, které se otvíraly obrovským nebeklíčem, se prostírala chodba z kamenných kvádrů, z níž vedly vlevo dveře do přízemního bytu, o kousek dál rovněž kamenné schody do prvního poschodí a na konci dveře do malé místnůstky, jejíž návštěvu jsem v zimě odkládala, jak se dalo, poněvadž mi tam sedinka přimrzala k prkénku. Šikmo naproti intimní komnatě byly dveře do pohádky, a to do pohádky jaksepatří hrůzostrašné. Byly to dveře do sklepa.

Hned za nimi padaly dolů příkré schody, spíše osvětlené malým okénkem. Na ně kladla babička hrnce s mlékem, pekáče s masem a jiné otužilé potraviny. Pod schody začínala chodba, na jejíž hrůznosti se z největší části podílela černočerná tma, do které se člověk nořil jako do vaty. Byla to tma, v níž se baba Jaga válí po kostičkách a umrlci šátrají po obličejí. Když jsem tápala tímto tunelem beznaděje, ovívána studeným dechem krypty, dobývalo se mi srdce z hrudi tak urputně,